

D.S. Nasırov Tasnifi:

1960 yılından itibaren Karakalpak dilcileri tarafından da Karakalpak Türkçesinin ağızları ile ilgili sistemli çalışmalara başlanmış, bu doğrultuda 1960-1963 yılları ve devamında ülkenin bütün rayonlarına derleme amacıyla heyetler yollanarak Karakalpakistan'ın bütün arazisi alan araştırmasına tâbi tutulmuştur²². Derlenen malzeme ışığında Karakalpak Türkçesi için iki ağız belirlenmiştir²³:

1. Kuzey ağızı

2. Güney ağızı

Kuzey ağızı, Karakalpakistan'ın kuzeyinde; Çimbay, Tahtaköprü, Kegeyli, Moynak, Koñırat, Hoceli, Nökis rayonlarında yaşayan halkın konuşma dilini kapsar. Bu coğrafya, Karakalpakların tarihte ve bugün esas olarak yerleştikleri bölgedir. 1959 yılı nüfus verilerine göre Karakalpakistan'ın toplam 155.999 kişilik nüfusunun 148.599 kişisi bu coğrafyada yaşar²⁴. Bu durum Karakalpak Türkçesinin araştırılmasının ilk devirlerinde bilim adamlarının ehemmiyeti kuzey bölgelerinde yaşayan Karakalpakların diline vermelerinin tesadüfî olmadığını gösterir. Kuzey ağızı çağdaş Karakalpak yazı diline de temel olmuştur.

Güney ağızı, Karakalpakistan'ın güney bölgelerinde; Törtkül, Biruniy (eski Şabbaz), Amiwderya (eski Kıpçak) rayonlarında ve Nökis'in Nazarhan köyünde oturan Karakalpak Türklerinin konuşma dilini içine alır. Güney ağızının konuşurları, coğrafya ve dil bakımından Türkmenler, Harezmi Özbekleri ve Kazaklara yakın komşudur. 1959 yılı nüfus verilerine göre bu bölgede 6300 kişisi köylerde olmak üzere 7400 Karakalpak yaşamaktadır²⁵.

Karakalpak Türkçesinin ağızları arasındaki ayrılıkların önemli bir bölümü komşu oldukları diğer Türk halkları ile ekonomik ve sosyal yakınlık neticesinde ortaya

²²Nasırov, D.S., O.D. Dospanov, "Karakalpak dialektologiyasının geypara mâselelerine", *Issledovaniya po karakalpakskomu yazıku*, Nukus 1971, s. 64.

²³Nasırov, D.S., "Obşçaya harakteristika dialektnih sistem karakalpakskogo yazıka i opit ih klassifikatsii", *Sovetskaya Turkologiya* 1974, No: 4, s. 12.

²⁴Nasırov, D.S., O.D. Dospanov, a.g.m., s. 65.

²⁵Nasırov, D.S., O.D. Dospanov, a.g.m., s. 66.

çıkıştır. D. S. Nasırov'un tasnifinde Karakalpak Türkçesinin ağızları için verdiği ses nitelikleri şunlardır²⁶:

1. a ~ ä uygunluğu: Kuzey ağızdaki /a/ ünlüsü yerine Güney ağızında bazı kelimelerde /ä/ ünlüsü gelir:

aldında ~ äldinde, ilac ~ iläc, sa:t ~ sä:t vb.

2. e ~ ä uygunluğu: Kuzey ağızdaki /e/ ünlüsü yerine Güney ağızında bazı kelimelerde /ä/ ünlüsü gelir:

kese ~ käsä, kerek ~ käräk vb.

3. e ~ i. Kuzey ağızdaki /e/ ünlüsü yerine Güney ağızında bazı kelimelerde /i/ ünlüsü gelir:

endi ~ indi, ireyim ~ iriyim vb.

4. u ~ ı, ü ~ i. Kuzey ağızdaki dar-yuvarlak ünlülerin yerine Güney ağızında bazen dar-düz karşılıkları kullanılır:

muz ~ mız, buyaqta ~ bıyaqta, burnaŋ ~ bırnaŋ, qubla ~ qıbla, mümkin ~ mimkin vb.

5. Kuzey ağızında, Güney ağızına göre dudak uyumunun daha güçlü olduğu görülür:

moyun ~ moyın, tülkü ~ tülki, üñgür ~ üñgir vb.

²⁶Nasırov, D.S., a.g.m., s. 15.